

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Székely József*

Kolozsvár

A vezetői tisztség a református egyházban A lelkipásztor mint vezető

Das Leitungsamt in der reformierten Kirche.

Der Pfarrer als repräsentative Leitungsperson. Zusammenfassung

Die Siebenbürgische Reformierte Kirche ist, trotz der Tatsache, dass sie sich zu synodally-presbyterialen Prinzipien bekennt, eine klerikale, pfarrerzentrierte Kirche. Deshalb ist es nicht einmal annähernd wahr, dass der Dienst des Pfarrers, des Presbyters und des Diakons gleichrangig wäre, wie es in den Siebenbürgerischen Statuten festgestellt ist. Der Pfarrer, als repräsentative Leitungsperson, verfügt über Macht und Einfluss, auch wenn diese beiden nicht näher bestimmt werden können, obwohl in der Kirche die Quelle jeder Macht und Autorität allein Gott selbst ist. Man soll in der Kirche anstatt von „Macht“ und „Bevollmächtigung“ lieber über „Gottes Allmacht“ reden. In der Kirche ist Christus die gesetzgebende und regierende Macht. Die Kirche hat eine Pflicht: Christi Macht durch sich selber strahlen zu lassen. In diesem Sinne ist sie keine regierende, sondern eine dienende Kirche. Der Pfarrer, der sich der Nachfolge Jesu verpflichtet hat, kann nur dann glaubwürdig seine Beauftragung vor Gott erfüllen, wenn er auf alle Machtansprüche verzichtet und mit opferbereiter Liebe dient.

Schlüsselschwörter: Leitung, Macht, Einfluss, Bevollmächtigung, Dienst.

1. A magyar református egyház feje Jézus Krisztus

A Romániai Református Egyház Alkotmánya (Statútum) a következő mondatokkal kezdődik:

„A Romániai Református Egyház Jézus Krisztus szent, apostoli egyházának része. Az Egyház Krisztus teste, ezért egyedüli fejének az Úr Jézus Krisztust vallja, s a teljes Szentírás alapján hitének kifejezőjéül a Nicea-Konstantinápolyi Hitvallást, az Apostoli Hitvallást, a II. Helvét Hitvallást (1566) és a Heidelbergi Kátét (1653) fogadja el.”¹

* Székely József (Somosd, 1969) a Kolozsvári Protestáns Teológián végezte tanulmányait (1989–1994), a Dési Református Egyházközségben volt segédlelkész (1994–1995), majd a Kozárvári Missziós Egyházközségben szolgált (1995–2001). Gyakorlati teológiából az Utrechti Egyetem Református Teológiai Fakultásán képezte tovább magát (1998–1999). 2001-től a Kolozsvár-Alsóvárosi Református Egyházközség lelkipásztorja. 2001 és 2009 között elnöke volt a Romániai Országos Református Lelkészértekezleti Szövetségnek. A Debreceni Református Hittudományi Egyetem doktorandusza, kutatási területe: homiletika, az aktuális igehirdetés lehetőségei, valamint a lelkipásztori identitás és az igehirdetés kapcsolata.

¹ *A Romániai Református Egyház Alkotmánya (Statútuma)*. Kolozsvár, 2001. okt. 9. Ld. I. Fejezet. *Általános rendelkezések*, 1. §. (1)

Ebből az egész Magyar Református Egyházra nézve is érvényes megállapításból – „az Egyház Krisztus teste, ezért egyedüli fejének az Úr Jézus Krisztust vallja” – egyenesen következik, hogy az egyház vezetésének Jézus Krisztus kezében kell lennie. A Heidelbergi Káté (HK) 54. kérdés-felelete azt állapítja meg az egyházzól, hogy azt Isten Fia gyűjti össze, és ő oltalmazza, illetve tartja meg azt. Ugyanez a kérdés beszél arról is, hogy mi az egyháznak élő tagjai vagyunk. Ilyen minőségünkben, azaz Krisztus testének tagjaiként kötelességünknek kell ismernünk, hogy ajándékainkkal a többi tagok javára és üdvösségére készséggel és örömmel szolgáljunk (Heidelbergi Káté 55). Tehát az emberi feladat csakis a többi tagok javára végzett *szolgálat* lehet, amely teljesen független attól, hogy az egyház tagjai külön-külön milyen ajándékban részesedtek, illetve hogy milyen karizmával rendelkeznek. Nincs más feladatuk a szolgálaton kívül. Egyértelmű tehát, hogy ha valaki a vezetés, kormányzás kegyelmi ajándékát kapta, azzal nem uralkodnia, hanem szolgálnia kell. Ebben egyedüli példakép éppen az egyház feje, Jézus Krisztus, aki ezt tanította a tanítványok rangvitája kapcsán: „*Tudjátok, hogy a népek fejedelmei uralkodnak rajtuk, és a nagyok hatalmaskodnak rajtuk. De közöttetek ne így legyen: hanem aki naggyá akar lenni közöttetek, az legyen a szolgátok*” (Mt 20,25b–26). II. Helvét Hitvallás (II. HH) ugyanilyen értelemben fogalmazza meg a következőket:

„Az anyaszentegyháznak egyedül Krisztus a feje. A fő az, ami a test fölé kiemelkedik, és ahonnan a testbe élet árad; annak szelleme kormányozza a testet mindenben, és belőle fakad a test növekedése és gyarapodása. Éppen ezért a testnek egyetlen feje van, és az hozzáillik a testhez. Tehát az anyaszentegyháznak nem lehet semmiféle más feje, mint a Krisztus. Mert valamint az egyház lelki test, úgy szükség, hogy magához illő lelki feje is legyen és *más lélek nem kormányozhatja, mint a Krisztusé.*”²

Ezekkel tulajdonképpen el is mondtuk a lényegét. A kérdés csak az, hogy mi a teendő akkor, ha a református egyházban azt vesszük észre, hogy nem Krisztus Lelke kormányoz.

„Nincs szükség különösebb logikai segédgondolatra ahhoz, hogy felismerjük évszázados vívódásunkat: a világ társadalmi, politikai, gazdasági szerkezetének átvétele magával hozhatja (és legtöbbször hozta is) a hatalomkeresés bűnét, miközben állandóan hangoztatjuk a Krisztus-uralom megvalósításának igényét.”³

² II. HH XVII, 11. Erdős József (ford.): I. *A Heidelbergi Káté*. II. *A Második Helvét Hitvallás*. A Magyarországi Református Egyház hitvallási iratai. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója. Budapest 2008, 158.

³ Kozma Zsolt: Szolgálat és hatalom. Kormányzás a magyar református egyházban. In: Fazakas Sándor – Ferencz Árpád (szerk.): „*Krisztusért járva követségben...*” *Teológia – igehirdetés – egyházkormányzás. Tanulmánykötet a 60 éves Bölcskei Gusztáv születésnapjára*. Acta Theologica Debrecinensis. A Debreceni Református Hittudományi Egyetem kiadványsorozata. 3. kötet. Debrecen 2012, (429–444) 429.

Éppen az elmélet és gyakorlat közötti nagy közbevetés, valamint az egyházban észlelhető kettős kommunikáció miatt fordulnak el egyre többen a református egyháztól. Azért, mert míg a prédikációk a Krisztus uralmát hirdetik, addig gyülekezeti és felsőbb szinteken nagyon is látható az ember-, egészen pontosan a lelkipásztor-uralom.

1.1. Tisztségek a református egyházban

„Isten avégre, hogy magának egyházat gyűjtsön vagy szervezzon, s azt kormányozza és megtartsa, mindig felhasznált szolgálkat, és ma is felhasználja, s a jövőben is fel fogja használni őket, amíg csak egyház lesz a földön.”⁴

„A »tisztség« fogalma nem fordul elő az Újszövetségben, ehelyett szolgálatról, méghozzá szolgálatok sokféleségéről olvashatunk benne.”⁵

A II. HH sem tisztségekről beszél, hanem szolgákról. Kozma Zsolt ezt írja:

„A magyar református egyház Kálvin örököseként határozza meg magát, s alig van a világon »kálvinistább« egyház, mint a miénk.”⁶

Ezért illendő, hogy amikor a református egyházban fellelhető szolgálatokról, illetve tisztségekről beszélünk, a Kálvin gondolkodását kövessük. Ugyanis a református egyház kebelében leginkább a Bibliában fellelhető tisztségek kálvini olvasata vált meghatározóvá az egyházi tisztségek rendjére nézve.

László Dezső *Az anyaszentegyház élete és szolgálata* című könyvében értekezik a református egyházban található tisztségekről (ld. *Az egyház munkásairól* című részt, 146–162. old.), és itt azt a meglátását juttatja kifejezésre, hogy az egyetemes papság reformátori elvét csak abban az esetben lehetne korlátlan értelemben vallani,

„[...] ha az egyház nem hozna létre kultusz-, élet- és jogközösséget, ha egyszóval az egyház nem lenne benne a történelemben.”⁷

Az egyháztagek azonban nemcsak Krisztussal vannak kapcsolatban, hanem egymással is. A prófétai, főpapi és királyi tisztség a Krisztushoz kapcsolódó egyetemes papságból következik (ld. HK 31. kérdés-felelet), és e három tisztség alapján úgy kell gondolkoznunk, az egyházban *munkások* vannak.

⁴ Erdős József (ford.): *i. m.* 163.

⁵ Locher, Gottfried Wilhelm: Református egyházkormányzat. Alapvetés kilenc tételben. In: *Confessio* 2008/3, (108–122) 112. (Az Ódor Balázs által fordított tanulmány eredeti címe és megjelenési helye: Reformierte Episkopé. Grundlegendes in neun Thesen. In: *Theologische Zeitschrift* 64 (2008/2), 151–168.

⁶ Kozma Zsolt: Kálvin örökösei vagyunk. In: uő: *Tegnap, ma és örökké*. Tanulmányok, esszék. Előadások. Metszetek. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2010 (149–158), 149.

⁷ László Dezső: *Az Anyaszentegyház élete és szolgálata. A teológiának mint gyakorlati teológiának alapkérdései*. [Gloria kny.] Cluj [Kolozsvár] 1938, 146.

„Már az őskeresztény egyház meglátta, hogy a gyülekezet épülése szempontjából sokkal előnyösebb, ha a tagok saját épülésük érdekében a közös hivatalok nyilvános gyakorlását olyan tagokra bízzák, akik az egyes hivatalok betöltésében különös adományokkal rendelkeznek. A hivataloknak ez a ráruházása nem mentette fel a tagokat az alól, hogy hármassal hivatalukat személyesen is gyakorolják, csupán azt jelentette, hogy a tagok épülésük érdekében a hivatalok nyilvános gyülekezeti gyakorlásáról más tagok javára lemondottak.”⁸

Miután László Dezső megállapítja, hogy a reformáció visszatért az őskeresztény egyház gyülekezeti megbízáson alapuló szolgálati rendjéhez, felteszi a kérdést: hány nyilvános egyházi hivatalra van szükség? A újszövetségi egyházat nem tekinthetjük kiindulópontnak, mivel az egy rendkívüli kor misszionáló egyháza volt, tehát nem jelenthet a számunkra közvetlen analógiát. Kálvin is úgy látta, hogy az *apostoli* és *evangélistai* tisztség az újszövetségi kor rendkívüliségeiből származó ideiglenes szolgálata volt. László Dezső tehát ezt állapítja meg:

„Az egyháztörténet folyamán a hivatalok száma állandóan változik, az egyes hivatalnokok munkaköre szükség szerint szűkül vagy tágul.” [...] Négy feladatkör, illetve a tisztségek négy formája létezik, amelyeket az Úr az egyház kormányzására rendelt: először is a *pásztorok*, aztán a *tanítók*, a *vének* és negyedszer a *diakónusok*. Ha tehát azt akarjuk, hogy az egyház ékes rendben és sértetlenül éljen, akkor a kormányzásnak ehhez a formájához tartjuk magunkat.”⁹

Kálvin Ef 4,11-et tekinti a tisztségértelmezés kiindulópontjának: *És ő „adott” némelyeket apostolokul, másokat prófétácul, ismét másokat evangélistácul, vagy pásztorokul és tanítócul*. Ehhez Geréb Zsolt a következőket fűzi:

„E versnek teológiai szempontból különös jelentősége van, mivel Kálvin János ennek az igeszakasznak alapján vázolta fel az egyházi tisztségek rendjét a *Keresztény vallás rendszere* című alapvető művében (IV. 1,1; 3,2.2–6).”¹⁰

Kálvin ekképpen vélekedett:

„Az apostol, próféta és evangélista időszakos szolgálat, míg a pásztor és tanító egyetemesen érvényes és az egyház fennmaradásához elengedhetetlenül szükséges.”¹¹

Ezek mellett a Róm 12,7–8 és az 1Kor 12,28 alapján két másik szükséges funkciót nevez meg: vezetést (*gubernatio*) és a szegényekről való gondoskodást (*cura pauperum*). E szolgálatok végzésére két tisztség adatott: a *vének* (*seniores*),

⁸ László Dezső: *i. m.* 147.

⁹ Uo.

¹⁰ Geréb Zsolt: *Az Egyház építése a szolgálatok által az Efézus 4,7–16 tükrében*. In: Fazakas Sándor – Ferencz Árpád (szerk.): *i. m.* (359–376) 363.

¹¹ Fageberg, Holsten: *Amt/Ämter/Amtsverständnis* VI. szócikk. In: Krause, Gerhard – Müller, Gerhard (szerk.): *Theologische Realenzyklopädie*. Band II. Walter de Gruyter, Berlin – New York 1978, (553–557) 569.

akik a pásztorokkal együtt képviselik a fegyelmezési hatalmat, és a *diakónusok*, akiknek a szegényekről kell gondoskodniuk.

Jogos lehet a kérdés, hogy Kálvin miért éppen ezt a három vagy négy tisztséget vezette le a gyakran konfúz újszövetségi anyagból, és miért nevezte ezeket Krisztus által alapított tisztségeknek. A választ Kálvin egyháztanában kell keresnünk. Az egyház, amely Krisztus teste, rendezett organizmus, és felelős a hívők lelki jólétéért, akárcsak az „édesanya” a gyermekeiért. Tehát e tisztségek szükségessége azzal magyarázható, hogy az egyház, mint a hívők édesanyja, ezek által töltheti be a maga feladatát. A Krisztustól kapott megbízatás pedig ebben áll: őt hirdetni, a tan tisztaságát megőrizni, fegyelmezett gyülekezeti életformát biztosítani és a szegényekről gondoskodni.

A német reformátorokhoz hasonlóan, Kálvin is elutasította a hierarchikus tisztségfelfogást. A diakónusi tisztség elkülönült ugyan a többiektől, azonban a gyülekezet vezetői, a püspökök, vének, pásztorok vagy szolgák között nem volt rangbeli különbség. Különös gonddal figyelt és figyelmeztetett a pásztorok tisztségének korlátozására, és azt hangsúlyozta, hogy nincs személyes hatalmuk, ugyanis minden tisztelet Krisztust illeti meg. A pásztorok is Krisztus szolgálatában állnak, és a rendeltetésük az Ő szájává legyenek.¹² A tisztség tehát Krisztus hatalma alá rendelt szolgálatot jelent.

László Dezső úgy látja, hogy a *pásztor mellett az apostol és az evangélista működött még igehirdetőként*. Az apostol és az evangélista csak a gyülekezetek megalapozásában játszott szerepet. A pásztor a gyülekezet szolgája maradt, és az Újszövetség őt nevezi helyenként püspöknek. Kálvin szerint az apostol, az evangélista, a pásztor és a püspök egyazon szolgálatot jelent. A pásztorok feladata ez:

„[...] nyilvánosan és személyre szólóan egyaránt hirdessék Isten Igéjét: tanítsanak, intsenek, korholjanak és feddjenek. A sákramentumokat is ki kell szolgáltatniuk, valamint a vénekkel és a tanács megbízottjaival a jó rend fenntartásáról gondoskodniuk.”¹³

László Dezső a *legelső szolgáknak* nevezi a *pásztorokat*. Ők hirdetik az Igét, pasztorolják a gyülekezetet, illetve irányítják a gyülekezet mindenféle munkáját és felügyelik azt. A *tanítók* az üdvös tudományba gyarapították a híveket, hogy az evangélium tisztaságát se tudatlanság, se tévtanítás meg ne zavarja. László Dezső szerint a tanító, illetve doktor nem fegyelmezett, nem szolgáltatott ki szakramentumokat, nem intett, nem buzdított, hanem csak az Írást magyarázta, és azon fáradozott, hogy a hívek megmaradjanak a tiszta tudomány mellett. A doktorok két csoportját különbözteti meg: a vallástanító katekétákat és a teológiai tanárokat. Nekik nem kell foglalkozniuk a gyülekezeti kormányzás gondjaival, ugyanis az ifjúság és az egyház leendő munkásainak nevelését kapták feladatul. A *diakónusok* feladata egyértelmű: nekik a szegények felől kell gondoskodniuk, a szeretetszolgálatot kell végezniük. A *vének* szolgálata pedig

¹² *Institutio* IV. 3,1.

¹³ László Dezső: *i. m.* 112. Vö. *Institutio* IV. 3,4.

abban áll, hogy figyelemmel kövessék a gyülekezeti tagok életét, és barátilag megfeddjék azokat, akik ballépést követnek el, vagy rendezetlen viszonyok között élnek. László Dezső úgy látja, hogy a presbiterek a fegyelmezés és kormányzás szolgálói, és ezzel a munkakörrel állnak a lelkipásztor mellett.

„Kálvin tehát négy mai egyházi hivatalt ismer: a lelkipásztorit, tanítóit vagy doktorit, szegénygondozóit és kormányzóit. A Második Helvét Hitvallás ebben teljesen egyetért vele.”¹⁴

Ha megvizsgáljuk a II. HH-t, azt kell megállapítanunk, hogy Heinrich Bullinger nem ért teljesen egyet Kálvinnal, ugyanis ő *püspökökről, presbiterekről, pásztorokról* és *tanítókról* beszél, és nem sorolja melléjük a diakónusokat. A püspökök az egyház felügyelői és őrei, akik a gyülekezet élelmével és más szükséges dolgaival sáfárkodnak. A presbiterek idősebb emberek, mintegy szenátorai és atyjai a gyülekezetnek, és azt üdvös tanácsaikkal igazgatják. A pásztorok az Úr nyáját őrzik, és annak szükségleteiről gondoskodnak. A tanítók pedig oktatnak, azaz az igaz hitre és kegyességre vezetik a híveket.

Fazakas Sándor ezt állapítja meg összefoglalóan *Az egyház nevében? A reprezentáció történelmi változásai és jelenkori kérdései* című tanulmányában:

„A reformátorok közös meggyőződése volt, hogy a tisztség lényege és feladata az Ige szolgálata, a tisztség szükségessége és a tisztségre való felhatalmazás pedig szintén Isten Igéjéből ered [...]. A tisztség tehát szolgálat: az Ige szolgálata. Ehhez újszövetségi igehelyek egész sorát vonultatják fel érvként, s egybehangozóan hangsúlyozzák: a tisztség feladata nem más, mint Krisztus szavát (igehirdetés, sákramentumok, bűnbocsánat-hirdetés által) érthetővé és hallhatóvá tenni: mert *aki titeket hallgat, engem hallgat* [...] (Lk 10,16).”¹⁵

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk: a református egyház hűséges maradt a kálvini tisztségértelmezéshez, és ebben nem igazán történtek nagyobb változások, a református hagyománytól még a kongregacionalista közösségek sem tértek el.¹⁶

1.2. A vezetői tisztségek a református egyházban

Már az előbbiekből is kitűnik, hogy a kálvini tisztségértelmezés a *pásztorok* és a *presbiterek* szolgálatához kapcsolja a vezetést vagy egyházkormányzást.

¹⁴ László Dezső: *i. m.* 148.

¹⁵ Fazakas Sándor: *Az egyház nevében? A reprezentáció történelmi változásai és jelenkori kérdései*. In: Fazakas Sándor – Ferencz Árpád (szerk.): „Krisztusért járva követségben...” *Teológia – igehirdetés – egyházkormányzás. Tanulmánykötet a 60 éves Bölcskei Gusztáv születésnapjára*. Acta Theologica Debrecinensis. A Debreceni Református Hittudományi Egyetem kiadványsorozata. 3. kötet. Debrecen 2012, (445–472) 449.

¹⁶ Fageberg, Holsten: *Amt/Ämter/Amtsverständnis* VI., 575.

„Református egyházunk csak a Szentírásból igazolható tisztségeket ismeri el állandónak és kötelezőnek, minden más tisztség olyan későbbi, történeti képződmény, amely adott esetben helyettesíthető vagy megszüntethető.”¹⁷

Az Újszövetségben megtaláljuk a pásztori, illetve a püspöki és a presbiteri szolgálat alapjait. Hogy világosan lássunk, érdemes megvizsgálnunk, hogy ezek a tisztségek az évszázadok során miként alakultak.

Kozma Zsolt úgy látja, hogy a tisztségek és kormányzó testületek tekintetében a presbiteri és a püspöki szolgálatot kell megvizsgálnunk. Ő visszatekint az ószövetségi és a szövetségközi korra, a tisztségek és kormányzó testületek ősképeire, és ezután vizsgálja az újszövetségi viszonyokat. Összegzésében pedig a következő és számunkra fontos megállapítást teszi:

„Összevetve azt, ami az apostoli levelekben a presbiterről olvasható, egyértelmű, hogy semmilyen hatalommal nem rendelkeznek, nem uralkodhatnak (κατακλιεῖν), szolgálatukkal és keresztyén magatartásukkal a nyáj példaképeivé (τύπος, 1Pt 5,3) kell válniuk. Lelki, gyülekezetépítő és missziós szolgálatuk van: legeltetik a nyáját, gondot viselnek rá (ApCsel 20,28; 1Pt 5,2), ígét hirdetnek és tanítanak (1Tim 5,17), a kézrátétellel erősítik meg a kegyelmi ajándékot (1Tim 4,14), imádkoznak a betegek felgyógyulásáért (Jak 5,14).”¹⁸

Tehát egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a presbiterek nem rendelkeznek kormányzati hatalommal, hanem szolgálatot végeznek a gyülekezetekben.

„Az Újszövetségben a tisztségek mind Krisztus valamelyik tisztségével, minőségével felruházott szolgálok. Ilyen értelemben van szó a Heidelbergi Káté 31. és 32. fejeletében minden keresztyén prófétai, papi és királyi tisztségéről. Ma és mindenkor: lelkipásztorról és püspökről csak akkor beszélhetünk, ha azok a lelkék pásztorának és püspökének nevében végzik szolgálatukat.”¹⁹

A presbiteri és a püspöki feladatkörök és erkölcsi feltételek majdnem megegyeznek (pl. Tit 1,5–9; 1Tim 3,1–7). Mind a püspöknek, mind a presbiternek előjáróként kell vezetnie az egyházat, és mindkettőjük felé követelmény, hogy legyenek alkalmasak a tanításra. Kozma Zsolt viszont fontosnak tartja megállapítani, hogy az apostoli kor tisztségeiről nem egyházjogi, hanem pneumatológiai értelemben lehet és kell beszélni. Az első század végéig nagyjából letisztultak a bibliai feladatkörök és az ezeknek megfelelő tisztségek, és ezek általában nem egyetemes, hanem helyi, azaz gyülekezeti jellegűek voltak.²⁰

¹⁷ Kozma Zsolt: Szolgálat és hatalom. Kormányzás a magyar református egyházban. In: *Lelki kötelezetten. Igtanulmányok, gyülekezeti előadások*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2012, 436.

¹⁸ Uo. (71–83) 73.

¹⁹ Uo. 75.

²⁰ Uo.

„Ezek után olyan tisztségek alakulnak ki, amelyekről vagy nincs szó az Újszövetségben, vagy az ott előforduló megjelölések más, a Bibliától idegen tartalmat nyernek, mint például a püspöki tisztség. A második század közepétől ezek a tisztségek egy (igaz, hogy kezdetleges, de mégis) hierarchikus rendben helyezkednek el. Ahogyan az Ószövetségben a vének feladatkörének egy része átment a papok és a király kezébe, ugyanaz történt a presbiterekkel is: igehirdetői, pásztori megbízatásuk „klerikalizálódott”, s bár nem volt szükségképpen, mégiscsak az történt, hogy ezzel megnőtt a papság hatalma.”²¹

Érdekes kérdéseket vet fel a második századi egyházi élet alakulása. Eltűnnek a *tizenkettő*, az *apostol*, a *próféta*, a *tanító*, az *evangélista* és a *pásztor* tisztségek, megnevezések, és ezek helyett kezd megjelenni egy leszűkített intézményes szótár, amelyben már megjelenik a *monoepiszkopalizmus*. Egyre inkább csak a *püspöki*, *presbiteri* és *diakónusi* tisztség érvényesül. Megtörténik a vándor szolgálattevők helyhez kötöttsége, és ennek következtében a püspökök és diakónusok választása. *Ignatius* (antiochiai) már úgy említi a püspököt, mint a triász (püspök, presbiter, diakónus) kiemelkedő szereplője és a gyülekezet vezetője. Ő még nem hivatkozik az apostoli successióra. Kálvin szerint a püspökök nem az Úr rendelésének igazsága folytán vannak a presbiterek fölött, csak szokásból, a béke fenntartása végett. Ezzel kapcsolatban a II. Helvét Hitvallásban a következőket olvassuk:

„Mielőtt az ördög ösztönzésére versengések támadtak a hitben, a presbiterek közös tanácsa által kormányozták a gyülekezeteket; miután azonban ki-ki azokat, akiket megkeresztelt, a magáénak tekintette és nem a Krisztusénak, elhatározták, hogy a presbiterek közül egy kiválasztott személy a többiek fölé helyeztessék, akire az egyház minden gondját reábízzák, és így vegyék elejét a szakadásoknak. – De azért Jeromos ezt a határozatot nem tünteti fel isteni eredetűnek, mert mindjárt hozzát teszi: Amiképpen a presbiterek tudják, hogy ők az egyház szokásai következtében vannak alávetve annak, aki föléjük van rendelve, úgy a püspököknek is tudniuk kell, hogy ők inkább szokásból, mint az Úr rendelésének igazsága szerint állnak felette a presbitereknek, és velük együtt kell az egyházat kormányozniuk.”²²

1.3. A zsinatpresbiteri elv

A II. HH-ban arról olvashatunk, hogy a püspököknek a presbiterekkel együtt kell kormányozniuk az anyaszentegyházat. Elméletileg tehát a magyar református egyházban is a testületek kormányoznak. Ez reformátori hagyomány. Révész Imrét idézve Fazakas Sándor a következőt állapítja meg a zsinatpresbiteri elvről:²³

²¹ Kozma Zsolt: *Szolgálat és hatalom. Kormányzás a magyar református egyházban*, 75.

²² II. HH XVIII, 21. Erdős József (ford.): *i. m.* 163.

²³ Fazakas Sándor: „Új egyház felé?” *A második világháború utáni református egyházi megújulás ekklezológiai konzekvenciái*. *Dissertationes Theologicae*, 4. Debreceni Református Kollégium, Debrecen 2000, 138–145.

„Azt a tényt, hogy a magyar református egyház a II. világháborúig eltelt időben nem térhetett át a tiszta zsinatpresbiteri rendszerre, és hogy egyházszervezete a püspöki és zsinatpresbiteri rendszer egészségtelen keveredése maradt, sokan a magyar nép szolgálai állapotával magyarázták.”²⁴

Kozma Zsolt következetesen a *presbiterzsinati* elvről beszél, és pedig erre hivatkozva:

„Isten először személyeket hívott el a szolgálatra, akikből később megalakult a szolgáló közösség, amely azáltal léphet fel jogilag és teológiailag hitelesen, ha tagjai már eleve elhívott és megbízott presbiterek.”²⁵

A magyar református egyház nem vette át Kálvin egyházalkotmányát. A reformáció utáni korban az egyház kormányzását és fegyelmezését lelkipásztorok, esperesek, püspökök végezték.

„Törvényileg csak az 1791-es budai zsinat rendelte el a presbitériumok szervezését, de ezt a rendelkezést meggyöngítette az a körülmény, hogy a patrónus hivatalból tagja lehetett a presbitériumnak. De mivel ez a törvény nem nyert szentesítést, így sok helyen csak a XIX. század folyamán alakultak meg a presbitériumok.”²⁶

A zsinatpresbiteri elv szerint a református egyházat a testületek vezetik.²⁷ Az egyház ezzel védi magát a papi (hierarchikus) és a világi befolyás ellen – állapítja meg Kozma Zsolt.²⁸ A világi befolyás ellen még bizonyos szinten sikeres a védekezés, de a papi befolyást a magyar református egyházban napjainkig sem sikerült kivédeni. Elméletileg zsinatpresbiteri, gyakorlatilag pedig papi egyház vagyunk. Erről a következő fejezetben bővebben lesz szó.

„A presbiteri rendszer elkésett és egészségtelen fejlődésében keresendő tehát a gyökere annak a magyar református egyházszervezeti nyomorúságnak, amely a közegyházi vélemény szerint így fogalmazódott meg: az egyház presbiteriális szervezetére ráépült a hierarchikus réteg.”²⁹

Révész Imre a *Presbiteri rendszerű-e a magyar református egyház?* című tanulmányában a következőket állapította meg:

„Magyar református egyházunkban élő, bibliai presbitérium sohasem lesz addig, amíg a szeretetszolgálat s vele együtt az evangelizáció és a misszió egész munkáját is nem vállalja maga az egyház – viszont ezt a munkát az egyház soha addig

²⁴ Fazakas Sándor: „Új egyház felé?” 138.

²⁵ Kozma Zsolt: *Szolgálat és hatalom. Kormányzás a magyar református egyházban*, 78.

²⁶ Fazakas Sándor: „Új egyház felé?” 139.

²⁷ Vö. *A Romániai Református Egyház Alkotmánya (Statútuma)*: „(1) A Romániai Református Egyház a Szentírás és hitvallásai alapján, minden szinten a zsinatpresbiteri kormányzati elvek szerint, a hívek által választott testületek által kormányozza magát.” (III. fejezet. *Kormányzati és ellenőrző testületek*, 7. §.)

²⁸ Kozma Zsolt: *Szolgálat és hatalom. Kormányzás a magyar református egyházban*, 78.

²⁹ Fazakas Sándor: „Új egyház felé?” 140.

vállalni nem fogja, és mindig a szabad egyesületek egymást keresztező, rendszertelen és ellenőrizhetetlen munkájára bízva, amíg élő, bibliai presbitériumai nem lesznek.”³⁰

A Révész Imre megállapításához azt lehet hozzáfűzni, hogy magyar református egyházunkban csak akkor jöhet létre élő és bibliai értelemben vett presbitérium, amikor a *lelkipásztorok élő, bibliai hitűek* lesznek. Ugyanis minden a lelkipásztorokon áll vagy bukik. Ha a lelkipásztor egyszemélyes vezetést akar megvalósítani, akkor igyekszik olyan presbitériumot létrehozni és fenntartani, amely nem fog semmibe se beleszólni. Ha a lelkipásztor nem akar önálló gondolkodású presbitereket, nemcsak hogy nem segíti, de meg is akadályozza a presbiterképzést.

Ravasz László szerint nem az epizkopalizmussal van a gond.

„Ha ilyen látszat keletkezne, akkor sem az epizkoposz a hibás, hanem azok a belső egyházi körülmények, amelyek megengedik, eltűrik, illetve kifejlesztik a püspöki vagy esperesi hatalom túltengését. Szerinte a »program nélkül hanyódó« magyar református egyház két véglet között mozog: a kongregacionalizmus és a konzisztorializmus között. A tömegek vagy egyének túltengéseivel szemben az »egyetlen orvosság« az »írászerű presbiterializmus«.”³¹

Ezzel kapcsolatban az a határozott véleményem, hogy a „belső egyházi körülmények”-ért elsősorban a vezetői tisztségre megválasztottak a felelősek. Az írászerű presbiterializmus létrejöttének elsőrendű akadályai a lelkipásztorok. Ezért Révész Imrével egyetértésben vallom:

„Főtisztségeink oly széles hatáskörrel vannak felruházva, amilyennel az elnöki tisztek betöltői az igazibb presbiteri-zsinati egyházalkotmányokban nemcsak régen nem bírtak, de még ma sem bírnak. Ebből, mindnyájunk bűnös emberi gyarlósága következtében, a hatalmaskodás és a bizantinizmus nagyon sok kártétele állhat elő [...]”³²

Révész Imre szerint gondot okoz az is, hogy a tisztújítás bevezetése nagyon hosszú lejáratú, vagy pedig egyáltalán nincsen. Ez a megállapítás a jelenlegi magyar református egyházra csak részlegesen érvényes, ugyanis a tisztújítás hat-évente ismétlődik. Viszont a hatalmaskodás és a bizantinizmus egyértelmű következménye – és ez mindenképpen érvényes az erdélyi református egyházban –, hogy 2006. aug. 1-jén életbe léptetett és jelenleg is érvényes választási szabályrendelet a mindenkori vezetés hatalmának átmentését szolgálja.

³⁰ Révész Imre: Presbiteri rendszerű-e a magyar református egyház? (1935) In: „*Tegnap és ma és örököké...*” Révész Imre összegyűjtött tanulmányai az egyház múltjából és jelenéből. A Coetus Theologorum, Református Theologusok Munkaközösségének kiadványsorozata, 4–5. Nyomatott Nagy Károly Grafikai Műintézetében, Debrecen 1944, (298–310) 309.

³¹ Fazakas Sándor: „Új egyház felé?” 140.

³² Révész Imre: *i. m.* 306.

2. A lelkipásztor mint vezető

Az erdélyi református egyház annak ellenére, hogy zsinatpresbiteri elveket vall, papi egyház. A minden szinten történő döntéseket a lelkipásztorok hozzák. Áttételesen még a lelkipásztori állások betöltését is lelkipásztorok döntenek el. Tehát távolról sem igaz az a gyakorlatban, hogy a lelkipásztori, presbiteri és diakónusi tisztségek egyenrangúak volnának, amint azt *A Romániai Református Egyház Alkotmánya (Statútuma)* írja elő.³³ Mivel a gyakorlatban papi egyház vagyunk, jelenleg éppen a *lelkipásztorkérdés* egyházunk legégetőbb kérdése. Fazakas Sándor a bibliai presbitériumok felállításáról szóló és előbb Révész Imrétől már idézett megállapítással kapcsolatban írja:

„Meggyőződésem szerint e kettős paradoxon feloldása a ma egyházának legnagyobb feladata.”³⁴

A gyülekezetek nem ismerik az egyházi vezetőket, a zsinati tagokat, a teológiai tanárokat. Nem is igazán érdeklik ezek az intézmények és személyek. A jelölésükbe és megválasztásukba nem szólhatnak bele. A gyülekezet a lelkipásztorban látja megtestesülni az egyházat, és az egyházzal alkotott képét a lelkipásztorral való kapcsolata határozza meg.

„Ez a kapcsolat mindig a távolságtartás és a közelség, az autoritás és a szolidaritás, a megbízatás és az elvárások feszültségében történik. Az isteni megbízatás és emberi elvárások feszültségéről van szó.”³⁵

Minden túlzás nélkül ki lehet mondani, hogy az erdélyi református egyházban a *lelkipásztorok a kulcsszereplők*, akik *hivatássá tették hitüket*,³⁶ és ilyenként vezetői szerepet töltenek be az egyházban. Nyilvánvaló, hogy együttműködnek másokkal, a presbiterekkel, diakónusokkal és tanítókkal, de nagyon sok esetben meghatározó a helyzetük. Ez még akkor is igaz, ha ők ezt nem így gondolják. Már a reformáció óta az volt a megbízatásuk, hogy tanítsanak, magyarázzák az Igét, s ezért olyan teológiailag képzett szakemberek, akik automatikusan hatalmi helyzetbe kerültek.

Fazakas Sándor azt írja az egyházi tisztségértelmezésről, hogy a református egyházon belül bizonytalanságot észlelhetünk a tisztségek és szolgálatok egymáshoz való viszonya alá- és fölérendeltségi kapcsolatának kérdésében. Ugyanitt hívja fel a figyelmet az újkori gondolkodás egalitarista szemléletére, amely úgy igyekszik feloldani a tisztségek közötti különbségeket, hogy relativizálja az egyházi tisztségek teológiai értelmezését is. Majd így folytatja:

³³ „(1) A Romániai Református Egyházban a következő alaptisztségek vannak: lelkipásztor, presbiter, diakónus. A tisztségek egyenrangúak.” (IV. fejezet. *Az egyház tisztségviselői*, 8. §.)

³⁴ Fazakas Sándor: „Új egyház felé?” 145.

³⁵ Josuttis, Manfred: *Der Pfarrer ist anders. Aspekte einer zeitgenössischen Pastoraltheologie*. Chr. Kaiser, München 1991, 28. (*Der Pfarrer und das Amt* fejezet.)

³⁶ Heitink, Gerben: *Een kerk met karakter. Tijd voor heroriëntatie*. Uitgeverij Kok-Kampen 2007, 348.

„Mindezek hatására gyakran feledésbe merül, hogy az igehirdetői tiszt – még ha Krisztus kegyelmi ajándékai felől nincs is rangbeli különbség az egyes egyházi tisztségek között és a református egyházban nincs idő feletti, kőbe vésett tiszt-ségértelmezés – mégis az Evangélium kommunikálására rendelt életfontosságú és sajátos feladat, amely valamilyen hamis egyenlőségeszmény oltárán fel nem adható. Mindezzel nem azt kívánjuk sugallni, hogy a lelkész jellegű egyházi tiszt-ségviselőknél több jogosítványa volna az egyház hivatalos képviselőjére, mint a paritásos alapon megválasztott egyéb tisztviselőknél; de elgondolkodtató az a tény, hogy testületi döntések következményeiként a felelősség (anyagi és büntetőjogi értelemben egyaránt) a lelkész jellegű egyházi személyt terheli, hisz egy közösség (kollektíva) számonkérésére nincsenek jogi eszközök.”³⁷

A gyülekezetben megjelenő lelkipásztor nem magánemberként lép fel, hanem egy *intézmény vezetőjeként*. Ezért a nyilvánosság előtt is figyelemre számíthat. Az egyház létrehozta a lelkészi hivatalt, a társadalom pedig elfogadta, sőt fizet is érte.

2.1. A lelkipásztori tisztség kettőssége

1. Az igehirdetés szolgálatára néző *lelki tisztség*. Ezzel kapcsolatban a lelkipásztori tiszt *karizmatikus* jellegére kell utalnunk. A kegyelmi ajándékok hangsúlyozottan kerülnek a figyelem középpontjába. Ezek nélkül nem lehet végezni a lelki szolgálatot, amelybe beletartozik az igehirdetés sokféle formája és változata, s ezeknek missziói célja van: Jézus Krisztust hirdetni a világ előtt és a vilá-
gért. A lelkipásztor pedig alapjában véve szabad e lelki tisztség betöltésében.³⁸

2. A lelkipásztori tisztség másik vetületéhez a következők tartoznak: ingatlankezelés, választások megszervezése, presbiteri és más bizottsági ülések vezetése, képviselő az önkormányzat és a nyilvánosság előtt. Ebben a szerepkörben a lelkipásztor *hivatalnokként* jelenik meg, akár szeretné ezt, akár nem.

„Ezen a területen pedig mint intézményvezető, már korlátozott a szabadsága, hiszen az egyházi hatóság előírásai szerint kell eljárnia.”³⁹

Itt a lelkipásztor már nagyon messzire került küldetési céljától, és ez a távolság még hangsúlyozottabb a magasabb szintű egyházvezetői tisztségekben. Ezzel kapcsolatban Fazakas Sándor a következőket állapítja meg:

„A lelkipásztori tiszt a reformátori egyházakban kimondottan teológiai tiszt, illetve kerügmátikus funkció, ezért a lelkésznek, a teológusnak mint az egyházi tanítás képviselőjének és garanciájának az egyházkormányzásban is kiemelt szerepe van. Sajnos az a kybernetikai felismerés, mely szerint az *egyházkormányzás* legfőbb eszköze az *egyház tanítása és tudománya*, a megértett és értelmezett Ige, és

³⁷ Fazakas Sándor: *Az egyház nevében?* 452.

³⁸ Fageberg, Holsten: *Amt/Ämter/Amtsverständnis* VI., 594.

³⁹ Uo.

hogy az egyház Isten akaratának való megfelelés keresése által (itt és most) kormányozza magát a világban, visszaszorult adminisztratív és igazgatási feladatok mögé.”⁴⁰

A lelkipásztori tisztség említett két aspektusát nagyon nehezen lehet összekapcsolni a nagy különbségek miatt. Az a tény, hogy ugyanaz a személy jelenik meg mindkét oldalon, nagyon megnehezíti a dolgot. Nehezen megválaszolható kérdés az is, hogy amennyiben a lelkipásztor intézményvezető vagy vállalkozásvezető is egy személyben, mennyire lehet még lelkigondozó pásztor azoknak, akik tőle kapják fizetésüket. Mert amikor a lelkipásztor munkaadóvá válik, kizárólagosan az intézményvezetőt látják benne. Nyilván nem kell megkérdőjelezni azt, hogy az elhívott lelkipásztor mindkét területen és mindkét szerepkörben ugyanazt a célt, az evangélium ügyét szolgálja. A lelkipásztori tisztség kettőségének, lelki és szociológiai oldalának megértésében a Krisztus kettős természetének teológiai modellje segíthet, amely *elválaszthatatlan és összeelegyíthetetlen*.

2.2. A lelkipásztori kompetencia

Az eddigiekből kiderül, hogy a lelkipásztornak sokrétű, komplex szolgálatot kellene teljesítenie. G. D. J. Dingemans holland gyakorlati teológus Manfred Josuttisra hivatkozva vizsgálja meg a lelkipásztori kompetenciákat, és úgy látja, hogy ezeknek négy szinten kell megmutatkozniuk.⁴¹

Mindenekelőtt a *teológiai kompetencia* várható el a lelkipásztortól. Tudnia kell, hogy miről van szó a Bibliában, a keresztyén hagyományokban és az igehallgatók hitéletében. Erre az akadémiai oktatás során kap elméleti felkészítést. Emellett alapos ember- és társadalomismerettel is kell rendelkeznie.

Fazakas Sándor ezt írja a teológiai oktatással kapcsolatban:

„[...] az utóbbi évtizedekben a teológiai oktatás iránti elvárások végtelenül széles skálája alakult ki: szervezetrányítási és -igazgatási, kommunikatív és szociális, gazdálkodási és jogi kompetenciák stb. követelménye a lelkésszel szemben szinte természetesnek mondható, a tudományos teológia művelése és eszköztáranak alkalmazása pedig már-már a képzés nemkívánatos melléktermékének minősül.”⁴²

A második fontos követelmény a *kapcsolati (relacionális) kompetencia*. A lelkipásztornak kell tudnia az általános kulturális és politikai helyzetről, de ismernie kell a helyi körülményeket és az igehallgatók személyes érdeklődését. Dingemans szerint ezt még el lehet sajátítani olvasással és tanulással. A gyakorlat viszont cáfolja ezt a megállapítást. Ugyanis a könyvekből megszerezhető ismeretanyag különösen a helyi adottságok, körülmények és a gyülekezeti tagok érdeklődési köre tekintetében bizonyul elégtelennek. Gyakran előfordul, hogy az ilyen vonatkozású

⁴⁰ Fazakas Sándor: *Az egyház nevében?* 455–456.

⁴¹ Dingemans, G. D. J.: *Als boorder onder de boorders... Een hermeneutische homiletiek*. Uitgeverij Kok-Kampen 1995.

⁴² Fazakas Sándor: *Az egyház nevében?* 453.

forrás nem is áll rendelkezésünkre. Ezeket az ismereteket a személyes kapcsolat-építés és kapcsolatápolás, a gyülekezetben való jelenlét és az őszinte érdeklődés által lehet gyarapítani. Más szóval: a lelkipásztornak meg kell tanulnia együtt örülni az örülőkkel és sírni a sírókkal. Ugyanakkor át kell látnia a szítán is. Tudnia kell, hogy a gyülekezeti tagok milyen nehézségek között és milyen frusztrációkkal élnek. Azt is meg kell tanulnia, hogy miként lehet hitelesen foglalkozni az emberekkel és gondjaikkal. Ezt a kompetenciát nem lehet könyvek által fejleszteni. Ehhez gyakorlati képzésre, szakmai gyakorlatra van szükség.

Az erdélyi lelkészképzés, de még inkább a továbbképzés sok hiányosságot mutat a *kapcsolati (relacionális) kompetencia* fejlesztése terén. Hiszen sok esetben éppen ez az, amely nem működik. Példák: a városi környezetben felnőtt teológus egyáltalán nem érdeklődik a szórványtelepülésen élő földművesek sorsa. A fiatal lelkipásztorok ezt gyakran ki is mondják. Ez a sommás megállapítás már el is zárja az utat az ilyen irányú kompetencia fejlesztése előtt. Az egy évig tartó „gyakor-nokság” intézménye sem működik még kellőképpen. Segéd-lelkipásztori állásokat szinte kivétel nélkül városi gyülekezetekben létesítenek. Akik ezekre a szolgálati helyekre kerülnek, esetleg tanulhatnak valamit ezen a téren. A legtöbb fiatal lelkipásztor egyenesen a falusi környezetbe kerül a teológiai intézet padjából. Ebben az esetben vagy rendelkezik a vele született kapcsolati kompetenciával, vagy már a szolgálata kezdetén „bebiztosítja magát” az állandó konfliktushelyzetekkel, amelyek rövid idő alatt kiegészéshez vezetnek. A kapcsolati kompetenciák fejlesztése elsősorban a már képzésben részesült lelkipásztor feladata volna. Erre azonban az egyháznak kell lehetőséget teremtenie.

Meglátásom szerint a *vezetői kompetencia* is a kapcsolati kompetenciához tartozik. Ugyanis a lelkipásztor egyben intézményvezető is a gyülekezetben.⁴³ Itt csak annyit állapítok meg, hogy ez is kimarad a lelkipásztorképzésből. Senki sem foglalkozik a vezetőképzéssel. Sem a lelkipásztorok, sem az esperesek, sem a püspökök nem részesülnek ilyen irányú felkészítésben. Fölöttébb érdekes, hogy mi nem tartjuk fontosnak a vezetőképzést, jóllehet ezt ma már komolyan veszik a társadalom minden szintjén.

Fazakas Sándor *teológiai-hermeneutikai kompetencia* névvel foglalja össze a fentebb felsorolt és alapvető lelkipásztori képzést:

„Olyan teológiai pozícionáltságra és készsége, képessége van szükség, amely egymással összefüggésbe tudja hozni a bibliai kijelentés igazságát és a társadalmi valóságot, hogy a hit reális megélését lehetővé tegye adott történelmi-társadalmi helyzetben. Ennek a habitusnak érvélsre késznek és párbeszédre nyitottnak kell lennie, s nem a saját igazságához való ragaszkodás, hanem az Isten igazsága melletti bizonyágtétel által lehet hiteles, meggyőző és tiszteletet érdemlő a világ szemében.”⁴⁴

⁴³ Ld. részletesebben Székely József: Az egyházi vezető és a lelkipásztori közösség. *Primus inter pares*. In: *Az Út* 2006/4, 185–190.

⁴⁴ Fazakas Sándor: *Az egyház nevében?* 467.

Lelkipásztori szolgálatunk elengedhetetlen feltétele az is, hogy *képesek vagyunk megoldani saját gondjainkat*. A félelem és kétség, a hit és kételkedés, a hatalom és tehetetlenség, a szeretet és gyűlölet érzése vegyesen jelentkezik mindenki életében. Ez alól a lelkipásztorok sem kivételek. Aki vasárnapról vasárnapra Igét hirdet, az óhatatlanul is sokat megmutat önmagából. A prédikáló lelkipásztor elkerülhetetlenül felfedi önmagát, és ebben a helyzetében különleges kompetenciát kell birtokolnia. Egyfelől meg kell tanulnia *önmaga* lenni. Ne játsszon szerepet, mert abból képmutatás lesz. Meg kell tanulnia kezelni érzéseit, hogy azok funkcionálisak legyenek. Ezt csak gyakorlat közben lehet megtanulni.

A lelkipásztori kompetenciák tárgyalása során nem lehet megkerülni a *lelkipásztori identitás* kérdéskörét sem. Rendkívül fontos lenne alaposan körüljárni azokat a tényezőket, amelyek akár pozitívan, akár negatívan alakítják a lelkipásztor személyiségét. Gerben Heitink, aki az Amszterdami Szabad Egyetem gyakorlati teológusa, *A lelkipásztor életrajza*⁴⁵ címmel írt könyvet a református lelkipásztor identitásáról, és ebben a lelkészi hivatás alakulását elemzi a reformációtól napjainkig. Sőt továbbmenve a jövő lelkipásztorképét is felvázolja. Nem riad vissza a prognózisoktól sem. Az általa felvázolt jövőképről sokat mondanak a könyv fejezetcímei: *Eltűnőben a lelkipásztor*, *Egy „főlöleges” hivatás jövőjéről*, *A lelkipásztor 2018-ban*. A könyv előszavában arról ír, hogy a református templomba betérő látogató nem talál sok néznivalót. Nincsenek képek és freskók, a valamikori szenteket már régen bemeszelték. De minden református templomban látható az a fekete tábla, amely megörökíti a reformáció óta ott szolgált lelkipásztorok nevét és szolgálati idejét. Ez pedig a református lelkipásztor *központi szerepére* utal. E bevezető sorok után következik is a kérdés: de vajon még meddig? Rendkívül beszédes a könyv borítójának képe: Robert Walker, a 18. századi neves skót lelkipásztor korcsolyán siklik fekete öltözetben. A korcsolyázó prédikátor képe azt jelzi, hogy a lelkipásztor „jégen mozog”, és könnyedén el- vagy éppen kicsúszhat. Úgy gondolom, hogy a szerző nem véletlenül választotta ezt a képet. Ugyanakkor arról is meg vagyok győződve, hogy a fentiek nemcsak a skót vagy éppen holland egyházban szolgáló lelkipásztorokra lehetnek érvényesek. Ilyen tekintetben nálunk sem más a helyzet.

Előbb már hivatkoztunk Manfred Josuttis *A lelkipásztor más* című könyvére, amely alaposan feldolgozza a lelkipásztor személyiségének kérdéskörét. Ebben ilyen fejezetcímeket olvashatunk: *A lelkipásztor és a hivatal*, *A lelkipásztor és a gyülekezet*, *A lelkipásztor és a hatalom*, *A lelkipásztor és a szó*, *A lelkipásztor és a halál*, *A lelkipásztor és az idő*, *A lelkipásztor és a pénz*, *A lelkipásztor és a szexualitás*, *A lelkipásztor és a kegyesség* és legvégül *A lelkészképzés*. A lelkipásztor életeréről ezt írja:

„A lelkipásztor egy különleges, szociálisan jól körülhatárolható térben él, amely nagyban különbözik a gyülekezeti tagok társadalmi életkörülményeitől.”⁴⁶

⁴⁵ Heitink, Gerben: *Biografie van de dominee*. Uitgeverij Ten Have, Baarn 2001.

⁴⁶ Josuttis, Manfred: *i. m.* 12.

Ugyanis azt látja, hogy a lelkipásztor akadémikus, szellemi munkát végző hivatalnok. Nála a vallás egybeesik a hivatással, a munkaidő pedig a szabadidővel. A hivatást és a családot nehezen vagy egyáltalán nem tudja szétválasztani, és megállapítja: „A lelkipásztor más.” De bizonyos területeken más is akar lenni, és ezt már a hivatásválasztással is jelezte. Ezzel pedig el is határolta magát más hivatástól és céltől. Nála nem a pénz a fontos, hanem Isten; nem a hatalom, hanem a szeretet; nem az érvényesülés, hanem a szolgálat. Ennek megfelelően új, igazibb, jobb életre akarja vezetni a rábízott személyeket. Ő maga más akar lenni és másokat is meg akar változtatni. Ez megnehezíti helyzetét, mert nem tud mindig megfelelni az önmagával szemben támasztott elvárásainak, és ugyanakkor azt is kell tapasztalnia, hogy a gyülekezet megjobbítását célzó tervei is kudarcot vallanak. Ennek általában csalódás, harag, sőt agresszió a következménye, és ezek visszahatnak rá, de a gyülekezetére is.

A lelkipásztor legyen más! Ezt várja el a gyülekezet, az egyházi vezetés és a kívülállók is. Képviseljen olyan értékeket, és feleljen meg olyan szabályoknak, amelyeket általában fontosnak és helyesnek tartanak az emberek, és így tegyen akkor is, ha a saját magának nem sikerül megvalósítani vagy betartani ezeket. Az ilyen elvárások veszélyesek lehetnek, sőt azok is, mert figyelmen kívül hagyják a lelkipásztor emberi törekenységét és megkísérthetőségét. Ha a lelkipásztor megfelelni igyekszik ezeknek az elvárásoknak, lehet, hogy sok konfliktushelyzetet elkerül, de nem bújhat ki az idealizált lelkipásztorkép nyomása alól. Ez annyira súlyos is lehet, hogy már nehezen találja meg igazi önmagát is, és az állandó teher adott esetben identitászavarhoz, illetve az ebből fakadó krízishez vezethet. Ezzel kapcsolatban írja Fazakas Sándor:

„Az egyházban további, nélkülözhetetlennek tartott – adminisztrációval, szervezetvezetéssel, gazdálkodással, lelki tanácsadással, életmódvezetéssel, érdekérvényesítéssel, kompromisszumkészséggel stb. összefüggő – készségek és képességek elvárása fogalmazódik meg akár lelkészek megválasztása és alkalmazása, akár közép- és felső szintű egyházkormányzói tisztségek betöltése esetén. Ugyanakkor az elvárás, hogy a tisztségviselő személyes adottságai által, naponta hitelesítse a tisztséget, és ily módon tekintélyt kölcsönözzön neki, mérhetetlen lelki és mentális megterhelést jelent a hivatalt betöltő egyén számára. Vallás- és hivatásszociológiai megfigyelések bizonyítják, hogy ez az elvárás mindkét oldalon (gyülekezet és lelkész, egyházvezető és közegyház esetén) csalódások és frusztráltság melegágya.”⁴⁷

Ezzel a kérdésfelvetéssel a *lelkipásztorok lelkigondozásának*⁴⁸ elhanyagolt területére léptünk. Számtalan jelzésből lehet következtetni arra, hogy mennyire fontos lenne komolyabban, akár intézményes szinten foglalkozni ezzel a kérdéssel.

⁴⁷ Fazakas Sándor: *Az egyház nevében?* 451.

⁴⁸ Székely József: A lelkipásztorok lelkigondozásának szükségessége és lehetőségei. In: *Az Út* 2004/2. 86–94.

2.3. *A vezetéssel járó hatalom kísértései*

Manfred Josuttis szerint a lelkipásztor más akar lenni, és másnak kell lennie. Ezért a hatalomhoz való viszonyulása nagyon komplex:

„A lelkipásztornak van, de még sincs hatalma, mert nem szabad erre törekednie, ugyanakkor nem is tud bánni a hatalommal. A lelkipásztor egyáltalán tudomásul sem akarja venni azokat a lehetőségeit, amelyek rendelkezésére állnak mások befolyásolására.”⁴⁹

A lelkipásztor sokféle kísértésnek van kitéve. Ezek között is egyik legnagyobb a vezetői tisztséggel kapcsolatos hatalom kísértése, amelyet azonban nem vesz észre. Ezért kiemelten fontos, hogy folytonosan figyeljen erre. A református lelkipásztorok az aláztos szolgálta szerepében szeretnék látni önmagukat, de eközben nem veszik észre, hogy a hivatalvezető, a főnök pozíciójából uralkodnak. A lelkipásztornak az az egyik legnagyobb kísértése, hogy visszaélhet a helyzetéből, képességeiből, ismereteiből és kapcsolatrendszeréből fakadó hatalommal.

Közbenjárói hatalmára az utal, hogy a legtöbb egyháztag *pap*nak nevezi a református lelkipásztort. Ez azért alakult így, mert a mindenkori ember mindig is az Isten és ember közötti közvetítőt látta a pap személyében, aki imádságával közbenjár Istennél a bűnös ember érdekében, illetve a kegyelmes Istent képviseli az emberek felé a bűnbocsánat hirdetésével.

A lelkipásztornak *kommunikációs hatalma* van. Ez a *prédikáció* és a *tanítás* során nyilvánulhat meg, ugyanis mások befolyásolására ezek a lehetőségek alkalmassak.

A lelkipásztornak *segítői hatalma* van. D. Stollberg provokatívan állítja, hogy a segítségnyújtás tulajdonképpen uralkodást jelent. A tehermentesítés következménye az, hogy a megsegített személy elbátortalanodik és kiszolgáltatottnak érzi magát. A segítséget nyújtó pedig nehezen ismeri be a saját gyengeségeit, nehezen mutatja ki érzéseit, és szociális kapcsolataiban mindig az erőset, a fölényest, az érinthetlent, a segíteni szándékozót és tudót jeleníti meg. Ezt számtalan példával lehet alátámasztani. Gondolhatunk az egyházi szolgálatok elvégzésére, a diakóniai szolgálatra vagy akár a lelkigondozásra is. Tudjuk, hogy a szabály ez: ne tudja a jobb kezünk, hogy mit cselekszik a bal. Sem a lelkipásztor, sem az esperes, sem a püspök jobb kezének nem kell tudnia, hogy mit cselekszik a bal, amikor segít, ad vagy éppen valamit aláír, mert köteles megtenni ezeket. Nem kegyet gyakorol még akkor sem, ha ezt ő esetleg így gondolja. Azal sem gyakorol kegyet, ha helyzete és kapcsolatai révén tud segíteni valakin vagy egy közösségen. Csupán a kötelességét végzi. Erre nézve is érvényes a bibliai példa: „*Azért tehát ti is, ha teljesítettétek mindazt, amit parancsoltak nektek, mondjátok ezt: Haszontalan szolgálak vagyunk, azt tettük, ami kötelességünk volt.*” (Lk 17,10)

⁴⁹ Josuttis, Manfred: *i. m.* 70.

A lelkipásztornak *kapcsolati hatalma* van. Ez érvényesül a lelkész társa, a gyakornok, a beosztott lelkipásztor, a kántor és a diakónus iránt tanúsított viszonyulásában. A lelkipásztori hivatal története és a teológiai képzés azt tükrözi, hogy az egyház egyéni munkásokat nevel, akiknek nehézséget okoz az együttműködés. Alljon itt két példa, amelyek elsősorban a lelkipásztorok közötti kapcsolatra vonatkoznak. A nagyvárosi lelkipásztorok egyik összejövetelén a következő szentencia hangzott el: „Két dudás nem fér meg egy csárdában.” Az együttműködést tanulni kell. De sehol sem tanítják. Lelkipásztor és *gyakornok*, illetve *segédlelkipásztor* viszonya, nem olyan nagy a veszélyforrás. A hatalmi helyzetből való „lebeszélés”-re utalnak a következő kijelentések: „Azt gondolod, hogy valakinek itt van rád szüksége? Csak azért vagy itt, mert a nyakunkba varrtak. Gondolom, tudod, hogy mi fizetünk.” Vagy: „Vigyázz, hogy mit mondasz, és mit tanulsz, mert a végén csattan az ostor!” A kapcsolati hatalomra utal, hogy az egyházban is általánossá lett a *főnök* cím használata.

Összefoglalva: a *lelki* feladatok és a szolgálati kötelezettséggel járó *vezetői* megbízatás perszónaluniója gyakran megoldhatatlan gondnak bizonyul, és olyan konfliktusokat szül, amelyeknek intenzitása egyes arányban növekszik a gyülekezet lélekszámával és a munkatársi közösség nagyságával.

A *vezetés hatalmával való élés és visszaélés felsőbb szinteken* is észrevehető. Az egyházban Isten minden hatalom és autoritás forrása. Az egyházban a *hatalom* helyett Isten mindenhatóságáról és *meghatalmazásról* lehet és kell beszélni. Kozma Zsolt ezzel kapcsolatban írja:

„Az egyház minden szolgálatát hatalmi helyzetből végzi, s ez a kormányzásra is vonatkozik, ami látszólag nem más, mint egy felsőbb testület által előírt törvény alkalmazása. A polgári kormányzásnál ez így is van, de az egyház nem járhat el önhatalmúan, a világi jogrend szerint, csak a Krisztus-test minőségében. Krisztus a törvényhozó és ő a kormányzó hatalom. Az egyháznak egyetlen kötelessége van, átengedni magán a Krisztus hatalmát. De ekkor már nem uralkodó, hanem szolgáló egyház.”⁵⁰

Amikor a lelkipásztor, az esperes vagy a püspök elfelejti, hogy a szolgáló egyház tisztségviselője, könnyen az uralkodói szerepben találja magát. Ilyenkor a vezető megakadályozza a lelki fejlődést a hatalom, az elnyomás és manipuláció által.

A hatalommal történő visszaélés *félelmet* szül. Az egyházban pedig csak az *istenfélelemnek* van helye, nem pedig a félelemnek. De ez mégis jelen van, különösen a lelkipásztorok esetében, akiknek egy része mélyen és következetesen hallgat olyan helyzetekben is, amikor a háztetőkről kellene hirdetni az Igéből megértett igazságot. Hallgatásuk oka abban keresendő, hogy nem merik vállalni az igazság kimondásáért megfizetendő árat. Mások *menekülnek, visszahúzódnak*,

⁵⁰ Kozma Zsolt: *Szolgálat és hatalom. Kormányzás a magyar református egyházban*, 76.

mert félnek az egyenes beszédétől, amelyet különben hivatásuknak megfelelően gyakorolnak a szószéken.?)

László Dezső a jogi keretek közt élő egyház kormányzati munkáját nevezi az egyház legemberibb vonatkozásának, és ezt állapítja meg:

„Az egyház kormányzása csak annyiban nyer létjogot, amennyiben az egyház többi munkája érdekében történik, ha azoknak szolgál, és nem lesz úrrá az egyházban. Az egyházkormányzás az egyház többi munkáját kísérő tevékenysége az egyháznak. Az egyházaknak legnagyobb kísértése abban van, hogy jogi, emberi oldalukat életük minden más vonatkozásánál jobban ápolják és érvényesítik.”⁵¹

A László Dezső megállapítása maximálisan érvényes az erdélyi református egyházra. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy mi a teendő akkor, amikor ezek a folyamatok mindent meghatározó módon érvényesülnek, és az egyház kivonja magát a „kibernetikai korrekció”⁵² alól. Kinek van autoritása, joga megszólalni a kérdésben, vagy éppen tanácsot adni. Kozma Zsolt szerint az egyházért élő teológiának mint „forrástisztítónak”⁵³ az a feladata, hogy figyelmeztesse az egyházat a kísértésekre és azok következményeire. Ehhez viszont hozzá kell tennünk: minden református egyháztagnak kötelessége az önvizsgálat és az önvizsgálatra való figyelmeztetés, mert csak ezek által érhető el, hogy az egyház a Szentíráshoz igazodva teljesítse Urától kapott küldetését.

„Az egyháznak állandóan meg kell kérdenie saját magát, ellenőriznie kell jogalkotó, kormányzói, bírói szolgálatát: vajon engedelmes-e annak, akinek adatott minden hatalom? Ha nem, akkor – Makkai Sándor szavaival élve – a tagoknak nemcsak joga, hanem kötelessége lesz az igazi evangélium érdekében való tiltakozás, az egyház reformációja.”⁵⁴

A lelkipásztor mint reprezentatív vezető személy, jóllehet az egyházban minden hatalom Istené, hatalommal és befolyással rendelkezik még akkor is, ha ez nem is határozható meg pontosan. De mivel ő más akar lenni, és másnak kell lennie, mint a világ, nem akarja észrevenni, hogy befolyásos pozícióval rendelkezik. Arról sem beszél, hogy érdeklí a hatalom. Ő inkább arról szokott prédikálni, hogy nála nem a pénz a fontos, hanem Isten, nem a hatalom, hanem a szeretet, nem az érvényesülés, hanem a szolgálat. Mindez teljesen biblikus. Joggal várható el a vezetői tisztséget gyakorló lelkipásztortól, hogy hűséges legyen az általa hirdetett Igéhez. A lelkipásztor hatalomhoz való viszonyulásának ősképe a tanítványok rangvitájában lelhető fel. Ebben a kérdésben Jézus szavai és példája az irányadó: „...*az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért.*” (Mt 20,28) Minden korban fel kell tenni a kérdést: mit akarnak Jézus követői?

⁵¹ László Dezső: *i. m.* 50.

⁵² A kifejezést Fazakas Sándor használja; ld. Fazakas Sándor: *Az egyház nevében?* 467–468.

⁵³ Kozma Zsolt: *Szolgálat és hatalom. Kormányzás a magyar református egyházban*, 78.

⁵⁴ László Dezső: *i. m.* 77.

A Jézus követésére elszegődött magyar református lelkipásztor csak úgy tudja hitelesen betölteni Istentől kapott hivatását, ha lemond minden hatalmi igényről és áldozatvállaló szeretettel szolgál. Ebben a szolgálatban számíthat Isten tetszésére és adott esetben – Krisztus után – a lelkipásztori tisztséget is megillető tiszteletre és megbecsülésre.

Felhasznált irodalom

- A Romániai Református Egyház Alkotmánya (Statútuma)*. Kolozsvár, 2001. okt. 9.
- Dingemans, G. D. J.: *Als boorder onder de boorders... Een hermeneutische homiletiek*. Uitgeverij Kok-Kampen 1995.
- Erdős József (ford.): I. *A Heidelbergi Káté*. II. *A Második Helvét Hitvallás*. A Magyarországi Református Egyház hitvallási iratai. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója. Budapest 2008.
- Fageberg, Holsten: *Amt/Ämter/Amtsverständnis* VI. szócikk. In: Krause, Gerhard – Müller, Gerhard (szerk.): *Theologische Realenzyklopädie*. Band II. Walter de Gruyter, Berlin – New York 1978, 553–557.
- Fazakas Sándor: Az egyház nevében? A reprezentáció történelmi változásai és jelenkori kérdései. In: Fazakas Sándor – Ferencz Árpád (szerk.): „*Krisztusért járva követségben...*” *Teológia – igehirdetés – egyházkezelés. Tanulmánykötet a 60 éves Bölcskei Gusztáv születésnapjára*. Acta Theologica Debrecinensis. A Debreceni Református Hittudományi Egyetem kiadványsorozata. 3. kötet. Debrecen 2012, 445–472.
- Fazakas Sándor: „*Új egyház felé?*” *A második világháború utáni református egyházi megújulás ekleziológiai konzekvenciái*. *Dissertationes Theologicae*, 4. Debreceni Református Kollégium, Debrecen 2000.
- Geréb Zsolt: Az Egyház építése a szolgálatok által az Efézus 4,7–16 tükrében. In: Fazakas Sándor – Ferencz Árpád (szerk.): „*Krisztusért járva követségben...*” *Teológia – igehirdetés – egyházkezelés. Tanulmánykötet a 60 éves Bölcskei Gusztáv születésnapjára*. Acta Theologica Debrecinensis. A Debreceni Református Hittudományi Egyetem kiadványsorozata. 3. kötet. Debrecen 2012, 359–376.
- Heitink, Gerben: *Een kerke met karakter. Tijd voor heroriëntatie*. Uitgeverij Kok-Kampen 2007.
- Heitink, Gerben: *Biografie van de dominee*. Uitgeverij Ten Have, Baarn 2001.
- Josuttis, M.: *Der Pfarrer ist anders. Aspekte einer zeitgenössischen Pastoraltheologie*. Chr. Kaiser, München 1991.
- Kálvin János: *Institutio Christianae Religionis. A keresztyén vallás rendszere 1559*. II. Ford. Buzogány Dezső. Református Egyházi Könyvtár. Új folyam 7/2. Sorozatszerkesztő Bogárdi Szabó István. A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest 2014.
- Kozma Zsolt: Kálvin örökösei vagyunk. In: uő: *Tegnap, ma és örökké*. Tanulmányok, esszék. Előadások. Metszetek. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2010, 149–158.
- Kozma Zsolt: Szolgálat és hatalom. Kormányzás a magyar református egyházban. In: *Lekötelezetten. Igetanulmányok, gyülekezeti előadások*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2012, 71–83.
- Kozma Zsolt: Szolgálat és hatalom. Kormányzás a magyar református egyházban. In: Fazakas Sándor – Ferencz Árpád (szerk.): „*Krisztusért járva követségben...*” *Teológia –*

igehirdetés – egyházkormányzás. Tanulmánykötet a 60 éves Bölcskei Gusztáv születésnapjára. Acta Theologica Debrecinensis. A Debreceni Református Hittudományi Egyetem kiadványsorozata. 3. kötet. Debrecen 2012, 429–444.

László Dezső: *Az Anyaszentegyház élete és szolgálata. A teológiának mint gyakorlati teológiának alapkérdései.* [Gloria kny.] Cluj [-Kolozsvár] 1938.

Locher, Gottfried Wilhelm: Református egyházkormányzat. Alapvetés kilenc tételben. In: *Confessio* 2008/3, 108–122.

Locher, Gottfried Wilhelm: Reformierte Episkopé. Grundlegendes in neun Thesen. In: *Theologische Zeitschrift* 64 (2008/2), 151–168.

Révész Imre: Presbiteri rendszerű-e a magyar református egyház? (1935) In: „*Tegnap és ma és örökké...*” Révész Imre összegyűjtött tanulmányai az egyház múltjából és jelenéből. A Coetus Theologorum, Református Theologusok Munkaközösségének kiadványsorozata, 4–5. Nyomatott Nagy Károly Grafikai Műintézetében, Debrecen 1944, 298–310.

Székely József: Az egyházi vezető és a lelkipásztori közösség. Primus inter pares. In: *Az Út* 2006/4, 185–190.

Székely József: A lelkipásztorok lelkigondozásának szükségessége és lehetőségei. In: *Az Út* 2004/2, 86–94.